

In Memoriam – Prof. Petar Nikolov, D.Ps.Sc.

На 29 април 2026 г., на 95-годишна възраст, ни напусна проф. д.пс.н. Петър Николов Пецов.

Проф. Николов беше изтъкнат български психолог, учен и общественик, заместник-министър на просветата, директор на издателство „Народна просвета“ и ректор на Югозападен университет „Неофит Рилски“. Със своята дългогодишна академична, научна и обществена дейност той остави трайна следа в развитието на психологията, образованието и университетската общност. Ще го помним като достоен човек, уважаван преподавател, отдаден учен и вдъхновяваща личност. Проф. Николов остана активен в научните си занимания до последно.

Тук представяме неговата последна статия.

СИНЕРГИЯ И ХОЛИСТИКА В ОБРАЗОВАНИЕТО

проф. д.пс.н. Петър Николов, бивш ректор на ЮЗУ „Неофит Рилски“

SYNERGY AND HOLISM IN EDUCATION

Prof. Petar Nikolov, D.Ps.Sc. Former Rector of South-West University “Neofit Rilski”

Резюме: В настоящата статия се обсъждат понятията „синергия“ и „холистика“ в контекста на българската образователна система. Авторът анализира текущите дефицити в средното образование, където психологията е маргинализирана, а фокусът е върху предметни знания без достатъчно внимание към формирането на личността. Предлагат се реформи, включително въвеждане на позицията „класен психолог“, нов учебен план с акцент върху себепознанието и мега-експеримент за холистичен подход. Статията се опира на класически теории от психологията и подчертава необходимостта от прагматична интеграция на синергията за постигане на висока ефективност в образованието.

Ключови думи: синергия; холистика; образование; психология; формиране на личността.

Abstract: The present article discusses the concepts of “synergy” and “holism” in the context of the Bulgarian educational system. The author analyzes the current deficits in secondary education, where psychology is marginalized and the focus is primarily on subject-specific knowledge without sufficient attention to the formation of personality. Reforms are proposed, including the introduction of the position of “class psychologist,” a new curriculum with an emphasis on self-knowledge, and a mega-experiment for a holistic approach. The article relies on classical theories from psychology and emphasizes the need for pragmatic integration of synergy to achieve high effectiveness in education.

Keywords: synergy; holism; education; psychology; personality formation.

ВЪВЕДЕНИЕ

Понятията „синергия“ и „холистика“ са от съществено значение за модернизирването на образователната система. Тяхното разбиране и прилагане е от ключово значение за професионалистите в сферата на образованието и психологията. Настоящата статия разглежда възможностите за постигане на синергична ефективност и холистичен подход в средното образование в България чрез по-интензивна интеграция на психологическите знания и практики.

СИНЕРГИЧНАТА ЕФЕКТИВНОСТ И МОДЕРНИЗАЦИЯ НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Синергията се дефинира като такова взаимодействие, което носи по-висока ефективност от сбора на останалите фактори за функционирането на системите (Николов, 2014). В условията на реалния образователен процес тя съществува и сега, но „скрита“ във „възпитателните цели“ на учебния предмет и отделния урок. С този комплекс (възпитателна цел) тя задоволява всички учебни дисциплини и внушава на учителите, че това е достатъчно и то осигурява цялостното формиране на личността на учениците. Това било „модерно образование“!

Сегашният учебен план е заковал учебното време само за вътрешно-блоково природонаучно взаимодействие. Останалите, с изключение на блок „психология“, фаворизират нищожна собствена синергия, но не проявяват никакъв интерес (не желаят) да я целенасочат към главните цели на холистиката – недостигащата синергия на комплекс „психология“, която е единствената наука за формиране на човешката личност. Психологията е практически „изгонена“ от средното училище, въпреки предишни предложения за нейното засилване (Николов, 2014). Сега в училището има един професионален психолог, но неговата дейност е „всичкология“ и няма нищо общо с прагматичното и научно формиране на личността на учениците.

Очевидно сегашната денотация (дефиниция) за синергия в образованието се нуждае от допълнение: задължителна конотация от всички учебни дисциплини, съобразно учебната програма (денотация) по психология за съответния клас и препоръчително взаимодействие, което включва (синергия) между учениците в учебната дейност и формите за психологическа помощ от класния психолог. Докато първото се управлява служебно, второто се отчита като постижение или недостатък на класния психолог, защото засяга най-важното – себеознанието като нова парадигма за ускоряване на модернизиранието на образованието (специфика на образователната система).

Извън обучението и сега има рехавя и безадресна възпитателна и извънкласна дейност, но тя не носи модернизация, а груб консерватизъм на цялата система. За непредубедения поглед „отвън“ тя изглежда така: учащите се учат 4–5 часа дневно за усвояване на законите на външния свят и само около час, безадресно за същността на собствения свят. Един нов учебен план с обоснована пропорция между знанията за света и този на учениците ще създаде условия, но едва ли ще реши проблема със себеопознанието като основа на самовъзпитанието на всеки субект. Защото тогава пък ще липсват учебни дисциплини и извънкласни дейности, които да бъдат източници за нови знания и поведение (взаимодействие), пораждащи нови потребности и компетентности, личен престиж в класа, с готовност и желание за реализация в обществото на възрастните. Нови проблеми с натоваване на преподавателите няма да има: всеки „предметник“, щом се дипломира (по втората специалност „психология“), поема другия полунорматив „класен психолог“.

Добрата практика на „груповото решаване на учебни задачи“ у нас не получи достатъчно приложение като единствена форма на реално общуване, изразено в синергиен ефект за формиране на учениците. Там премереното „синергийно напътствие“ (силно мотивиране на целия резерв на всеки индивид) и „деликатното поименно стимулиране“ от учителя провокира ефект, различен от контролната работа на същия клас, без синергийно взаимодействие на учениците. Там конотациите на всеки отговор, дори от индивидите с подчертан вътрешен локус-контрол, „капитулират“ пред ефекта на взаимодействие в „групата“! Сега в училището липсва и стабилна кръжочна система, консултации и интересни занимания с помощ на класен ръководител, защото него просто го няма! Той сега няма специалност, за да ръководи отблизо формирането на личността на всеки ученик. Предложената втора университетска специалност „психология“ ще позволи по-голяма свобода и компенсации за психологическа помощ на учениците и техните родители, а той ще стане „семеен психолог“ на всяко българско дете, а чрез него и на неговото семейство.

SYNERGY AND HOLISM IN EDUCATION

Недопустимо е новият тип учител – класен психолог – да се влияе от намеците за националната принадлежност на модерните психолози на образованието през последното столетие, защото: А. Маслоу е американец от руски произход, създава „пирамидата на потребностите“ (Maslow, 1943); А. С. Макаренко (украинец) доказва значението на верижната зависимост на отговорностите в класа (Makarenko, 1951); Ж. Пиаже (швейцарец) установил етапите в интелектуалното развитие в детството (Piaget, 1952); Р. Лазарус изследвал стратегията на „копинга“ (успешно справяне със сложни житейски прагматични ситуации) (Lazarus & Folkman, 1984); Д. Узнадзе (грузинец) създава теорията за нагласите (Uznadze, 1966); българските професори Г. Лозанов и други бяха на път да създадат сугестопедичните и рефлексивни възможности на синергията (Lozanov, 1978). Психолозите винаги са подчертавали факта, че психологията е извън идеологията и политиката, а синергията е част от формирането на личността.

Синергията е широко понятие, което няма как да се толерира и коментира безусловно. Моята задача е да идентифицирам и диференцирам онази част от синергията, която е свързана със себепознанието на всеки ученик, създавана от останалите преподаватели, и да я фокусирам (насочим) логически и холистично към основните качества на личността. Така тя ще свърже холистиката на личността (нейната цялост) като приоритетен център, от който се нуждаят главните цели на училището – формиране на личности с висока степен на социализация и потребност от реализация (каквито все още съществуват). Такова учебно съдържание на личността сега липсва, за това то няма достойна конотация на теорията (денотация) за научно обосновано саморазвитие на всяко българско поколение.

Синергия в широкия смисъл на денотацията има и сега, но тя се разминава с липсващите главни цели на средното училище. Тя приляга по-скоро за университетските специалности, където компетентността основателно излиза на първи план. Не обичам големите обобщения, но ситуацията у нас с училището щеше „да бъде комична, ако не беше трагична!“ До там ни води „мижавото познание за човешката личност“, откъснато от останалите учебни програми, без конотация в какъвто и да е вид действие и взаимодействие! По времето на Възраждането българчетата са били обект, но деликатно призовани от учителите си (чрез синергийно напътствие), те ставали и субект на собственото си развитие.

ПОДГОТОВКА НА ОБРАЗОВАТЕЛНАТА СИСТЕМА ЗА ХОЛИСТИЧНА НАСОЧЕНОСТ НА СИНЕРГИЯТА

Холистичната насоченост в медицината е процес на дирижирано (експериментално) взаимодействие между билки, за да се намери лек със здравен ефект по-голям от сумата от ефектите на отделните билки. Образованието и науката имат нужда от намеса (експеримент), за да се получи прагматична холистична насоченост към главните цели на образователната система. Той трябва да бъде органическа част от мега-експеримента на средното училище.

Ето защо тук ще маркирам фундаменталните изисквания към рестарта на средното училище:

1. Внимателно и задълбочено обсъждане на проекта за нов учебен план на средното училище. Например: 50% от учебното време за природознание и изкуствознание; 20% за обществознание; 30% за човекознание и извънкласна дейност. Към това учебно време не е включен един час седмично за задължителен избираем предметен кръжок. В това обсъждане да се включи и проблема за училището (учениците) като субект на образователния процес. Негов център да стане себепознанието и свързаните с него: самоизменение, самооценка, рефлексивен самоконтрол и стремеж към високи лични духовни потребности и желание за тяхната реализация в живота им като възрастни (ръководството на училището осигурява пълния текст на годишните разпределения на комплекс „психологически дисциплини“ за достатъчна синхронизация по време и смисъл с останалите учебни предмети от учебния план).

2. Логиката на учебния план предполага и модерно съдържание на това дълбоко преустройство на средното училище. Първият и най-тежкият от тях е проблемът за учебното съдържание на комплекса „психологически и сродни дисциплини от 1 до 12 клас“. Това е фактическата „пътека до холистиката“, защото тъкмо те ще са ориентирът, необходим за всеки клас и учебен предмет от останалите комплекси с възможната за възрастта им холистична синергия (всъщност това е спецификата на синергията в образователната дейност – пренасочване на синергията към цялостното (холистично) формиране на личността). Това обсъждане ще се наложи да премине три етапа – първият, за да се преодолее доминиращата ненаучна съпротива на „предметниците“; вторият – за експертна оценка в контекста на мега-експеримента в средното образование; и третият – разширено внедряване в практиката, съвместно с участниците в мега-експеримента.

3. Този документ ще бъде основа за класните психолози като преподаватели по психология и ръководители на предметните кръжоци. Последните го отразяват в тестовите за ползване на онлайн или за самоконтрол, самооценка и самоизменение през втория и третия етап на средното училище. В подходяща форма и достатъчен тираж това програмно съдържание се предоставя безплатно за родителите и учениците.

4. В тестовите за контрол и самоконтрол се допуска (по лично желание на отделни ученици) попълване и на тестове за следващата възраст (за самоконтрол на напреднали ученици с по-високо развитие на специални творчески способности). Това да се експериментира като основна форма за „демократизиране“ на националната система за развитие на творческите способности на българите.

5. Ще бъде неуважително към Световната младежка Скаутска организация, ако в това писание правя опит да посочвам съдържанието на тази утвърдена училищна форма на социална дейност. Преводът на названието казва всичко: „търсачи“! Човек се ражда скаут! Наша е отговорността да задоволим тази специална „поръчка“ на Природата, със скромната добавка: ученикът да се вгледа („потърси“) в себе си цивилизования човек в социалната общност до 18 години.

6. След Джон Дюи и Р. Лазарус за изключителното място на систематизирането на опита в образователната дейност и по-специално на неговия подчертан прагматизъм и стратегия, да се подчертава мотивация за личен успех в училищната социализация като готовност за социалната зрелост (Dewey, 1916; Lazarus & Folkman, 1984).

7. Специално внимание е необходимо за разширеното внедряване, с участие на научния екип и представители на регионалните отдели „Просвета“. Третият етап тук е изключение – то се налага от мащабите, дълбочината и радикализма на промяната, която предвижда рестартът.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложените промени изискват целенасочена и концентрирана синергия, както и конструктивна холистика в средното и висшето образование. Реализирането им би допринесло за формирането на поколения с високи компетентности, потребности и готовност за реализация в социалната практика. Този вик обаче няма да е достатъчен – необходима е активна подкрепа от страна на властта за осъществяване на целевата и концентрирана синергия и конструктивна холистика в средното и висшето образование.

References

Dewey, J. (1916). *Democracy and education: An introduction to the philosophy of education*. Macmillan.

Lazarus, R. S., & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal, and coping*. Springer.

Lozanov, G. (1978). *Suggestology and outlines of suggestopedy*. Gordon and Breach.

SYNERGY AND HOLISM IN EDUCATION

Makarenko, A. S. (1951). *The road to life: An epic of education* (Vols. 1–3) (E. Yaroslavsky, Trans.). Foreign Languages Publishing House. (Original work published 1933–1935)

Maslow, A. H. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Review*, 50(4), 370–396.
<https://doi.org/10.1037/h0054346>

Николов, П. (2014). *Училището се нуждае от психология*. Университетско издателство „Неофит Рилски“. ISBN 978-954-680-945-2

Piaget, J. (1952). *The origins of intelligence in children*. International Universities Press. (Original work published 1936)

Uznadze, D. N. (1966). *The psychology of set* (B. Haigh, Trans.). Consultants Bureau. (Original work published 1949)